

PILSONISKĀS SABIEDRĪBAS LĪDZDALĪBA UN IESAISTE LAUKU TELPAS ATTĪSTĪBĀ

Biedrība "Latvijas lauku forums" laika posmā no 2022. aprīļa līdz jūlijam veica Latvijas novadu pašvaldību (izņemot valstspilsētu) un plānošanas reģionu attīstību programmu analīzi un intervijas ar publiskā un NVO sektora pārstāvjiem, lai noskaidrotu, **vai un kā teritoriju attīstības prioritātēs, rīcībās un uzdevumos ir iekļauta lauku telpas attīstība un pilsoniskās sabiedrības iesaiste vietējo teritoriju attīstībā.** Analīzes rezultāti apliecina, ka novadu attīstības programmās tiek demonstrēta izpratne par lauku teritoriju attīstību, kopienu nozīmi teritoriju attīstība un iedzīvotāju līdzdalību lēmumu pieņemšanā ne tikai plānu izstrādes posmā, bet arī to ieviešanas laikā. Vienlaikus **tikai nedaudzās attīstības programmās ir iestrādāti konkrēti uzdevumi, aktivitātes un investīcijas lauku telpas attīstībai un pilsoniskās sabiedrības iesaistei.** Nozīmīgi **veiksmīgāk novadu pašvaldībām izdries identificēti veicamos darbus ir attiecībā uz iedzīvotāju līdzdalību, kopienu stiprināšanu un iesaisti, paredzot tam konceptuālas sistēmiskas pārmaiņas – veidot iedzīvotāju padomes, līdzdalības budžetu, attīstīt un ieviest viedo ciemu konceptu un**

īstenot daudzveidīgas mērķtiecīgas rīcības kopienu un NVO attīstībai kā būtiskam vietējam resursam teritorijas attīstībā. Tāpat arī iezīmēts finansējums, vienlaikus vērojama tendence neņemt vērā administratīvi teritoriālo reformu nestās pārmaiņas – NVO un kopienu palielinājums, kā arī joprojām raksturīga liela paļaušanās uz ārējo resursu piesaisti plānu īstenošanai, tādējādi iezīmējot riskus plānoto rīcību īstenošanai.

Attiecībā uz lauku telpas jeb reģionālo attīstību situācija ir mazāk skaidra attīstības programmās. **Reģionālā attīstība kā problēma, kurai nepieciešams risinājums tiek identificēta attīstības programmu esošās situācijas aprakstos, tomēr stratēģiskajā daļā, līdzīgi kā rīcību un investīciju plānos, trūkst redzējuma par vietējo teritoriju unikalitāti, potenciāla apzināšanu un sinerģijas veidošanu gan iekšēji novada teritorijā, gan ārpus.** Piedāvātie risinājumi ir ļoti vispārīgi bez konkrētiem soļiem, izmērāmiem rezultātiem vai gluži pretēji - ietver atsevišķu akūtu problēmu risināšanu noteiktās teritorijās, nevis sistemātisku daudznozaru lauku telpas attīstību.

Latvijas lauki – lieliska vieta, kur dzīvot, strādāt un viesoties!

+371 28855427 | info@laukuforums.lv
www.laukuforums.lv | [Facebook](#) | [Instagram](#) | [Twitter](#)

Latvijas Lauku forums

Lauku telpa attīstības programmās

Novadu pašvaldību un plānošanas reģionu redzējums par lauku telpas attīstību atšķiras līdzīgi kā katra novada un plānošanas reģiona sociālekonomiskā situācija, apdzīvotības struktūra, iedzīvotāju blīvums ģeogrāfiskie un citi rādītāji. Administratīvi teritoriālā reforma, kuras rezultātā pašvaldību skaits būtiski samazinājās, palielinot novadu teritorijas, ir īpaši aktualizējusi lauku telpas attīstības jautājumus.

"Prioritātes izaicinājums ir veidot vietējo ekonomikas ekosistēmu, lai līdzsvarotu ekonomisko attīstību visā novada teritorijā, ņemot vērā pilsētu un lauku priekšrocības, resursus un esošo uzņēmējdarbības virzienu iestrādes".

Bauskas novada attīstības programma 2021. – 2027. gadam

Lai arī **visas attīstības programmas iezīmē vajadzību sekmēt vienmērīgu teritorijas attīstību un lauku teritoriju nozīmi novada kopējā attīstībā**, tomēr kopumā programmās ir raksturīgi novadu skatīt kā vienveidīgu teritoriju un rīcības attiecināt uz visu novadu kopumā, **neidentificējot katras teritoriālās vienības unikalitāti, attīstības potenciālu un vajadzības novada kopējā attīstības vīzijā**, tāpat iztrūkst rādītāju, kas ļautu izvērtēt īstenoto rīcību atbilstību un kvalitāti teritorijas vajadzībām. Konkrētā rīcības, kas ir identificējamas attīstības programmās, ir vairākas orientētas uz atsevišķu projektu īstenošanu pagastos vai ciemos un drīzāk liecina par atsevišķu akūtu problēmu risināšanu, nevis sistemātisku un visaptverošu redzējumu par visa novada teritorijas attīstību, kurās lauku teritorijām piešķirts līdzvērtīgs svars un nozīme kā novadu administratīvajiem centriem.

Nedaudzās attīstības programmās tiek demonstrēta izpratne par katras vietas resursiem un vajadzībām, tomēr **joprojām nepieciešamas skaidras rīcības tālākai attīstībai - novada teritorijas vienību savstarpējā sinerģija (t.sk., lauku un pilsētas) un sistēmiska un integrēta pieeja teritoriju attīstībai**, iekļaujot daudznozaru, kā piemēram, izglītības, sociālās jomas, veselības, nodarbinātības, uzņēmējdarbības un citu jomu, savstarpēji saskaņotus risinājumus.

Vienlaikus pozitīvi, ka programmās iezīmējas centieni sekmēt šos virzienus, kā piemēram, stiprināt funkcionālo teritoriju un tīklu attīstību, izstrādāt ciemu attīstības plānus, attīstīt viedus un mobilus risinājumus pakalpojumu nodrošināšanai visā teritorijā.

"Mijiedarbība ar apkārtnējam vietējas un novada nozīmes teritorijām ietekmē gan pašas pilsētas, gan iedzīvotāju dzīvesveidu, gan teritoriālo vienību – pagastu attīstību, tā ir cieši saistīta ar cilvēku ikdienas dzīvi un izpratni par viņu dzīves kvalitāti. Iedzīvotāju mobilitāte, darba un izglītības (mācību) migrācija, pieejamība pakalpojumiem, kā arī saimnieciskie sakari, transporta infrastruktūra u.c. veido novada funkcionālās saites. Pilsētas sociāli ekonomiskā attīstība nav iespējama bez apkārtnējam lauku teritoriju attīstības un otrādi."

Alūksnes novada attīstības programma 2022. - 2027. gadam

"Novadā ir būtiski veicināt nozaru un jomu mijiedarbību, lai teritorija un kopiena attīstās integrēti un ilgtspējīgi"

Preiļu novada attīstības programma 2022.-2029.gadam

Līdzīgu situāciju var konstatēt arī attiecībā uz novadu pašvaldību vēlmi sekmēt policentrisko attīstību, kaut arī vairākas pašvaldības to ir norādījušas kā nepieciešamo attīstības virzienu, tomēr izņemot atsevišķas pašvaldības, rīcību un investīciju plānos paredzētie uzdevumi un finansējums **joprojām iezīmē pilsētas kā galvenos un primāros ekonomiskās attīstības centrus, bet laukus kā teritorijas, kurās jāatrisina atsevišķi akūti jautājumi**. Kvalitatīvs katras teritoriālās vienības potenciāla un situācijas izvērtējums ļautu precīzāk identificēt resursus un iespējas sistēmiskiem risinājumiem policentriskai attīstībai, veidojot mijiedarbību starp spēcīgākajiem centriem un attīstāmajām teritorijām.

"Lai uzlabotu Rēzeknes novada teritorijas policentrisku un līdzsvarotu attīstību, kā novada nozīmes centri tiek attīstīti četri lieli ciemi: Malta (Maltas pagasts); Dricāni (Dricānu pagasts); Rogovka (Nautrēnu pagasts); Kaunata (Kaunatas pagasts). Novada nozīmes centros plānots stiprināt novada nozīmes centru funkcijas, attīstot dažāda veida mājokļus (savrupmājas, mazstāvu daudzdzīvokļu namus u. c.), nodrošinot modernu tehnisko infrastruktūru, daudzveidīgus izglītības, kultūras, sadzīves u. c. pakalpojumus, kā arī videi un iedzīvotājiem draudzīgas ražošanas un loģistikas teritorijas."

Rēzeknes novada attīstības programma 2019-2025. gadam

Reģionālā attīstība jau ilgstoši bijusi dažāda līmeņa politiskajās dienaskārtībās, tomēr fokuss primāri bijis uz centralizētu reģionu attīstību. **Eiropas Komisijas 2021. gadā izstrādātajā ilgtermiņa vīzijā par lauku apvidiem un Lauku rīcības plāns**, kas paredz virzību uz spēcīgu, savienotu (*connected*), noturīgs spējīgu (*resilient*) un pārtikušu lauku attīstībai¹, **iezīmē jaunu perspektīvu teritoriju attīstībai, ko turpmāk nepieciešams ietvert arī novadu un reģionu plānos un rīcībās.** Ilgtermiņa vīzijas un rīcības plāna pamatā ir kompleksa daudznozaru iesaiste lauku

telpas attīstībā, kas šobrīd ir būtiskākais trūkums novadu attīstības plānošanā. Eiropas Komisija piedāvā arī vairākus instrumentus, kā secīgi virzīties kvalitatīvai lauku telpas attīstībai - **Lauku pakts**, kas paredz iesaistīt un apvienot dažāda līmeņa un nozaru iesaistītās puses, lai veidotu kopīgu redzējumu par lauku teritoriju ekonomisko, sociālo un teritoriālo kohēziju; **lauku observatorija** (*rural observatory*), lai nodrošinātu kvalitatīvu datu ieguvī un analīzi par lauku apvidiem, atbilstošu rīcību īstenošanai. Tāpat lauku attīstībā būtiski ir izmantot **lauku filtru** (*rural proofing*), kas palīdz izvērtēt iepiņānoto rīcību ietekmi uz lauku teritorijām, ņemot vērā to specifiskās pazīmes.

Kopumā var secināt, ka novadu pašvaldības un plānošanas reģioni redz lauku telpas attīstības nepieciešamību, bet **nepieciešams pārskatīt iekļautās rīcības, tās pielāgojot lauku teritoriju potenciālam un vajadzībām.** Jaunie lauku attīstības instrumenti un regulārs dialogs ar visām iesaistītajām pusēm, var būtiski sekmēt kvalitatīvāku un lauku teritoriju attīstībai atbilstošāku risinājumu īstenošanu.

3

¹30.06.2022. Eiropas Komisija. *Ilgtērmiņa redzējums par spēcīgākiem, savienotiem, izturētspējīgiem un pārtikušiem ES lauku apvidiem* (https://ec.europa.eu/regional_policy/lv/newsroom/news/2021/06/30-06-2021-long-term-vision-for-rural-areas-for-stronger-connected-resilient-prosperous-eu-rural-areas)

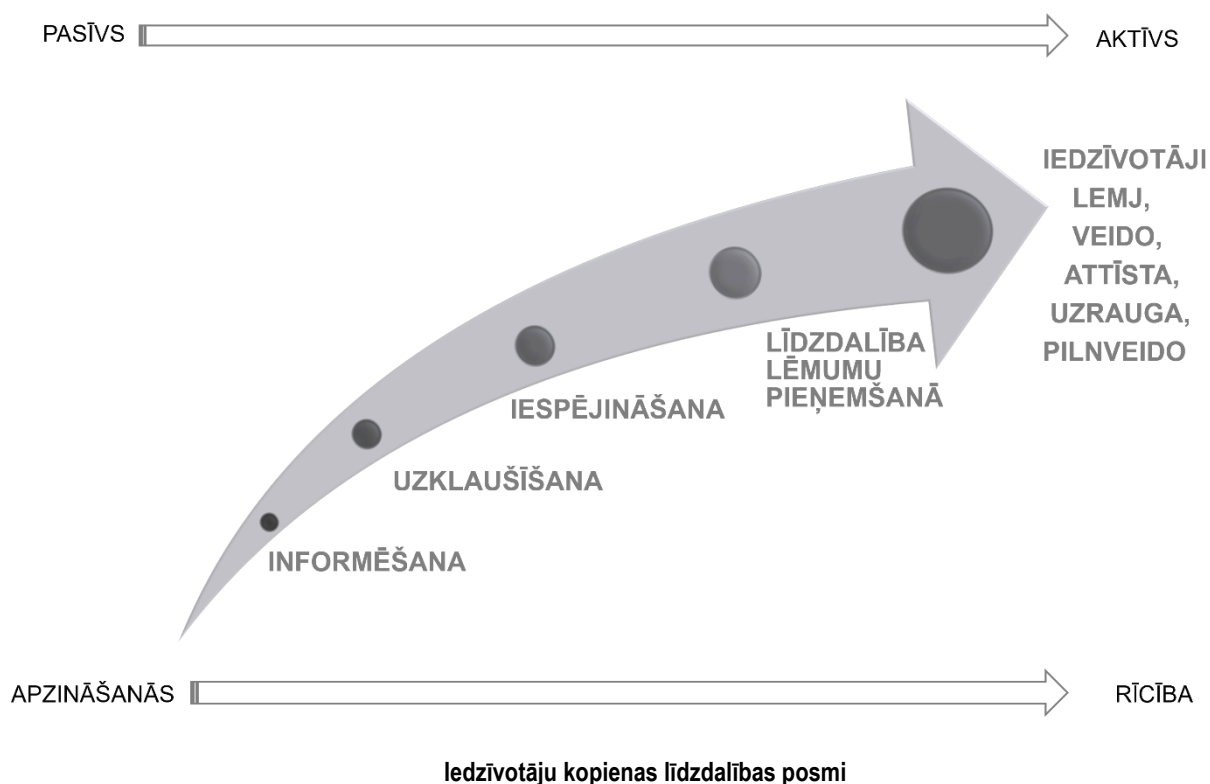
Pilsoniskā sabiedrība un iedzīvotāju līdzdalība lēmumu pieņemšanā

Iedzīvotāju līdzdalība un iesaiste lauku telpas attīstībā tika vērtēta, analizējot attīstību programmās iekļauto informāciju atbilstoši pieciem iesaistes līmeņiem, kas attīstītas no pasīvas informācijas iegūšanas līdz aktīvai līdzdarībai:

- **informēšana** – iedzīvotāju informēšana par pašvaldības iecerēm, rīcībām, uzraudzību;
- **uzklausišana un konsultācijas** – iedzīvotāju viedokļa apzināšana, uzklausišana; iedrošinātu un iesaistītu tos teritorijas attīstībā, to iniciatīvu atbalstīšana;

- **iespējināšana** – pilsoniskās sabiedrības (t.sk., iedzīvotāju kopienu, NVO) aktivizēšana, lai motivētu,
- **iedzīvotāju līdzdalības lēmumu pieņemšanā** – iedzīvotāju aktīva iesaiste teritorijas attīstības jautājumu izlemšanā;
- **funkciju deleģēšana** – noteiktu jautājumu vai jomu jautājumu risināšana, plānošanu, attīstīšanu, īstenošanu, uzraudzību un pilnveidošanu uzticēta iedzīvotāju kopienām, NVO.

4

Iedzīvotāju informēšana ir iestrādāta visu novadu pašvaldību attīstības programmu dokumentos, nodrošinot Pašvaldību likumā noteikto prasību iedzīvotāju informēšanai par pašvaldības darbību un iespējām piedalīties lēmumu pieņemšanā. Biežāk norādītie un iepļānotie iedzīvotāju informēšanas instrumenti ir pašvaldību **mājas lapas un informatīvie izdevumi, kā arī sociālie tīkli**.

Atsevišķu pašvaldību programmās ir iekļauta arī sabiedrības informēšana par jautājumiem, kas nav tiešā pašvaldības pārziņā, bet ir būtiska teritorijas ilgtspējas attīstībai, kā piemēram, **klimatneitralitātes jautājumi (energoefektivitāte, ilgtspējīgi mobilitātes risinājumi u.c.), kopienu attīstība, viedo ciemu principi, veselīgs dzīvesveids u.c.**

Iedzīvotāju informēšanā pašvaldībām nav raksturīgi izdalīt iedzīvotāju grupas un meklēt katrai no

tām savu informēšanas un sasniegšanas pieeju, ņemot vērā katras vajadzības un iespējas iegūt un piekļūt informācijai. Mērķauditorijas, kuras tiek izdalītas un uz kurām vērsti atsevišķi noteikti pasākumi, konsultācijas vai informācija ir jaunieši, uzņēmēji, NVO, retāk citas sabiedrības grupas. Lauku iedzīvotāji vai no administratīvā centra attālāk dzīvojošie iedzīvotāji plānošanas dokumentos visbiežāk parādās kontekstā ar ierobežoto interneta pieejamību un nepieciešamību to risināt, tomēr tikai dažas pašvaldības paredz reālus risinājumus šī jautājuma risināšanai, kā arī iedzīvotāju digitālu prasmju uzlabošanai, līdz ar to **informācijas pieejamība lauku teritorijās ir jautājums, kas vairāk ir aktualizējams un paturams novadu pašvaldību redzeslokā.**

IEDZĪVOTĀJU UZKLAUSĪŠANA UN KONSULTĀCIJAS

Iedzīvotāju viedokļu uzklaušīšanai pašvaldības plāno **turpināt īstenot jau esošās prakses** – pašvaldību deputātu un profesionāļu (pārvaldes darbinieku) tikšanās ar iedzīvotājiem, izbraukuma sēdes, publiskās apspriešanas, sanāksmes, tikšanās pagastos, kā arī iedzīvotāju viedokļu uzklaušīšana formālās un neformālās darba grupās. Tāpat plānotas konsultatīvās padomes konkrētu jomu un nozaru pārstāvjiem. **Vienlaikus ienāk arī jaunas pieejas** – forumi, domnīcas, darbnīcas, hakatoni, kas paredz pilnvērtīgāku dažādu pušu iesaisti un sadarbību.

"Iedzīvotāju iesaistīšana pašvaldības attīstības jautājumu risināšanā. Izveidotas daudzveidīgas sadarbības formas pašvaldības un iedzīvotāju komunikācijā: veiktas aptaujas par dažādiem jautājumiem, formāli vai neformāli pasākumi, izmantojot forumus, diskusijas u.c. metodes mājas lapā un sociālajos tīklos, budžeta domnīcas."

Ķekavas novada Attīstības programma 2021.-2027. gadam

Papildu instruments iedzīvotāju viedokļa noskaidrošanai, kas norādīts gandrīz visās pašvaldību attīstības programmās, ir **aptaujas**, plānojot tās gan ikdienas jautājumu noskaidrošanai, gan arī pārmaiņu monitoringam un iedzīvotāju vērtējuma noskaidrošanai (kā piemēram, Jēkabpils novadā). **Pašvaldību interese apzināt iedzīvotāju**

viedokļus ir ļoti nozīmīga, lai attīstītu teritoriju atbilstoši vietējo iedzīvotāju vajadzībām, vienlaikus pašvaldību iecerētās formās (kā piemēram, rīkot "mini-aptaujas" vai intensīvu viedokļu apzināšanu - reizi mēnesī vai ceturksnī), rada bažas par iegūto datu kvalitāti un reprezentativitāti, īpaši attiecībā uz lauku iedzīvotāju viedokļu pārstāvētību. **Tamdēļ uzmanība būtu jāpievērš rezultātu kvalitātei un bez aptaujām, jāizmanto arī citi instrumenti visu teritorijā pārstāvēto iedzīvotāju grupu viedokļu izzināšanai.**

Jaunas iniciatīvas iedzīvotāju vajadzību uzklauššanai veidojas arī līdz ar digitalizācijas un IKT attīstību un pieejamību, ko pašvaldības plāno izmantot arī sadarbībai ar iedzīvotājiem, attīstot gan jaunus kanālus informācijas nodošanai un atgriezeniskās saites iegūšanai, gan arī pakalpojumu pieejamībai. Piemēram, vairākas pašvaldības izmanto platformu MOBIO.LV, kurā iedzīvotāji var iesniegt informāciju par problēmām, vajadzībām, kas risināmas teritorijā. Cēsu novadā līdzīgiem nolūkiem tiek attīstīta lietotne "Cēsis 8911", lai iedzīvotāji ziņotu par saimnieciskajām problēmām novadā. Savukārt Liepājas novadā plānots izveidot komunikācijas platformu ar personalizētu profilu katram iedzīvotājam, kur sazināties ar pašvaldību un saņemt informāciju par nekustamo īpašuma nodokļa aprēķinu, rēķiniem, informāciju par bērnodārziem, pulciņiem, pabalstiem, atvieglojumiem utt. **Minētās platformas gan nenodrošina iedzīvotāju līdzdalību lēmumu pieņemšanā, tomēr dod iespēju veidot uz reālajām vajadzībām balstītu sadarbību teritorijas vajadzību risināšanai ikdienā, kas ir būtiski iedzīvotāju labklājībai, īpaši attālās vai grūtāk sasniedzamās teritorijās.**

IT un digitālo tehnoloģiju iespēju apzināšana un izmantošana, ir nozīmīgs un joprojām attīstāms virziens. Vienlaikus, kā jau iepriekš tika minēts, tikai nedaudzās programmās ir identificēti arī riski attiecībā uz šādu iespēju izmantošanu teritorijās, kur platjoslas interneta pārklājums nav nodrošināts. **Tikai atsevišķu pašvaldību rīcību un investīciju plānos ir paredzēti konkrēti risinājumi, kā nodrošināt pieeju šādiem pakalpojumiem un nepieciešamo prasmju apgūšanu.** Pašvaldībām ir būtiski ne tikai turpināt pašu e-pakalpojumu pilnveidi, bet arī **nodrošināt to pieejamību visā novada teritorijā, nepazaudējot nevienu iedzīvotāju grupu, īpaši fokusā paturot lauku teritorijas un iedzīvotājus, kas pakļauti sociālās atstumšanas riskam.**

Bez e-pārvaldības (e-pakalpojumi, e-rīki), novadu pašvaldību centieni meklēt viedus risinājumus saskatāmi arī teritorijas efektīvākai apsaimniekošanai (kā piemēram, vieds apgaismojums, vieda mobilitāte u.c.). Kopumā lielākā daļa no pašvaldībām (71%) un visi plānošanas reģioni savās programmās **ietver norādi uz nepieciešamību attīstīt viedos risinājumi teritorijas pārvaldīšanai un apsaimniekošanai.**

Tomēr vienlaikus jānorāda, ka viedie risinājumi programmās **primāri ir vērsti uz pilsētām un lielākiem administratīvajiem centriem, mazāk lauku teritorijām,** lauku teritorijās viedums vairāk tiek skatīts kopienas un veido ciemu kontekstā, īpaši plānošanas reģionu attīstības programmās.

Pārskatot kopumā novadu pašvaldību centienus veidot saikni ar iedzīvotājiem, par labo praksi var uzskatīt teritorijas attīstības plānu izstrādes procesu, kad visas pašvaldības un plānošanas reģioni, lai arī ar dažādiem panākumiem, organizēja diskusijas, fokusgrupas, sarunas, tikšanās, lai iesaistītu dažādas iedzīvotāju grupas teritorijas attīstības plānošanā. **Tas apliecina, ka metodoloģiskais atbalsts un normatīvā prasība īstenot iedzīvotāju iesaisti, ir būtiska motivācija pašvaldībām aktivizēt savus resursus un meklēt iespējas būt atvērtākām un iesaistošākām.**

Gandrīz visas novadu pašvaldības, līdzīgi kā plānošanas reģioni, attīstības programmās **saskata NVO sektora lomu savā teritorijā un paredz atbalstu iedzīvotāju un NVO iniciatīvām**, tā ne tikai stiprinot un atbalstot aktīvo iedzīvotāju ieceres, bet arī iedrošinot un aktivizējot tās iedzīvotāju grupas, kurām ir vēlme iesaistīties, bet nav resursu vai zema spēja mobilizēt līdzcilvēkus.

Lielākā daļa pašvaldību sadarbību ar NVO un iedzīvotājiem vairāk redz kā atbalsta sniegšanu NVO sektoram, piemēram, nododot NVO pārziņā pašvaldību telpas vai kādu objektu, izsludinot grantu konkursus NVO un iedzīvotāju iniciatīvām vai kā citādi finansiāli vai materiāli atbalstot. Ir pašvaldības, kas **veido aktīvu sadarbību ar NVO**, piemēram, attīstot un īstenojot kopīgus projektus, aktīvi iesaistot un konsultējoties ar NVO un iedzīvotāju kopienām par teritorijai būtiskiem jautājumiem.

Attīstības programmās NVO loma visbiežāk tiek saskatīta kultūras un vietējās identitātes veidošanā un stiprināšanā, kultūras vēsturiskā mantojuma saglabāšanā, sabiedrības izglītošanā, jauniešu aktivitāšu īstenošanā, aktīvā dzīvesveida un nometņu organizēšanā. Tomēr **kopumā pašvaldībām ir raksturīgi programmās vispārīgi norādīt ieceri "veidot sadarbību ar NVO" vai "NVO stiprināšana un atbalstīšana"**, bez konkrētām rīcībām, jomām, uzdevumiem un finansējuma. Tamdēļ **jo īpaši pozitīvi vērtējams tas, ka dažas pašvaldības iecerējušas iedzījināties vietējo kopienu un NVO darbības specifiskā un radīt kvalitatīvas pārmaiņas kopīgai sadarbībai teritorijas attīstībā**, paredzot izveidot NVO sabiedrisko padomi, izstrādājot funkciju deleģēšanas konceptu, radot atbalsta sistēmu apkaimju NVO vietējo jautājumu risināšanai, organizējot apmācībās NVO līderiem u.c.

Vairāku pašvaldību programmās, ir izvirzīta apņemšanās palielināt NVO skaits pašvaldībā, tomēr nav identificēts nolūks vai jomas, kurās redz NVO iesaisti. Pētījumi par NVO sektoru Latvijā ir demonstrējuši, ka NVO skaits neatspoguļo ne pilsonisko aktivitāti, nedz arī cilvēku skaitu, kas iesaistās organizācijas aktivitātēs. Iedzīvotāju dalība NVO Latvijā ir trīs reizes zemāka nekā vidēji Eiropā

(Latvijā 5,1%, Eiropā 15%), faktiskā dalība lauku teritorijās ir vēl būtiski zemāka. **Gandrīz nevienā pašvaldības programmā nav iezīmētas konkrētas iniciatīvas tieši lauku teritorijas kopienu un NVO atbalstam vai pasākumi pilsonisko aktivitāšu stiprināšanai vai aktivizēšanai.** Gan statistikas dati, gan NVO sektora aktivitātes liecina, ka lielākā sabiedrisko organizāciju koncentrācija ir pilsētās, savukārt, pagastos, ciemos vai citās attālākās teritorijās no administratīvajiem centriem NVO aktivitāte ir zema, arī organizācijas, kas joprojām piesniedz gada pārskatus ne vienmēr vairs īsteno aktivitātes, īpaši situācija pasliktinājās Covid-19 pandēmijas rezultātā. Tikai atsevišķu pašvaldību plānos ir skaidri iezīmēti potenciālie risinājumi vietējo iedzīvotāju iesaistei un aktivizēšanai, īpaši pēc skolu slēgšanas un citu aktivitāšu iespēju samazināšanās teritorijā - piemēram attīstīt pagastu bibliotēkas par vietējās kopienas kultūrvēsturiskā mantojuma, sabiedrības iesaistes un izglītības centriem kā Ogres novadā un vēl dažos citos.

Kopumā vietējo kopienu nozīme ir izprasta un norādīta arī pašvaldību attīstības programmās, tomēr, lai arī gandrīz visas pašvaldības ir norādījušas uz to kā būtisku, ne visām plānošanas dokumentos seko mērķtiecīgas rīcības to iesaistei vai stiprināšanai. Pozitīvajos piemēros tiek plānots izveidot kopienu centrus, organizēt apmācības. Bauskas novadā ir plānots kopienu centrus attīstīt par viedajiem ciemiem, bet īpaši izcelt var Cēsu novada pašvaldību, kas gan skaidri iezīmē kopienu nozīmi, gan arī precīzi nosaka rīcības un uzdevumus, kas jāasniedz kopienu un viedo ciemu attīstībā un tiem iezīmē arī konkrētu finansējumu.

Kā pozitīvu tendenci var raksturot pašvaldību apņemšanos veidot vidi, kas **stimulē sadarbību un jaunu ideju un projektu attīstību** – koprades un kopdāres telpas vai vidi plāno izveidot vismaz 43% pašvaldības, lai sekmētu biedrību un/vai uzņēmēju kopīgu iniciatīvu attīstīšanu ar pašvaldībām, valsts iestādēm vai citiem interesentiem.

Iedzīvotāju līdziesaiste lēmumu pieņemšanā un īstenošanā attiecībā uz teritorijas attīstību kļūst arvien aktuālāka, pašvaldību programmās šādu vajadzību identificējušas lielākā daļa (vairāk kā 70% pašvaldību), tomēr tikai nedaudzām ir skaidrs redzējums un konkrētas rīcības, kā tieši iesaisti nodrošināt.

Līdzdalības budžets ir viena no jaunajām iniciatīvām, ko pašvaldības plāno izveidot vai īstenot kā vienu no iedzīvotāju līdzdalības formām. Esošajās attīstības programmās mazāk kā puse novadu pašvaldību plāno līdzdalības budžetu (43%), paredzams, ka stājoties spēkā jaunajam pašvaldības likumam, kurā būs iestrādāts arī līdzdalības budžets, pašvaldību interese to īstenot pieaug.

“Līdzdalības budžeta ieviešana, Saldus novada attīstības programmas Investīciju plānā nosakot tematiskos virzienus, kas darbojas pēc šāda principa – sabiedrība izvēlas sev svarīgākās idejas, projektus, ko pašvaldība gada laikā par budžeta līdzekļiem īsteno.”

Saldus novada attīstības programma 2022.–2028. gada

Lai arī iedzīvotāju līdzdalību kā būtisku programmās ir atzinušas gandrīz visas novadu pašvaldības un arī plānošanas reģioni, tomēr iepazīstoties detalizētāk ar to, kāds ir atbildību sadalījums pašvaldībā par līdzdalības īstenošanu, **redzama tendence to atstāt komunikācijas speciālistu, konkrētāk - sabiedrisko attiecību nodaļu pārziņā.** Iedzīvotāju informēšana ir viens no būtiskākajiem sabiedrisko attiecībā nodaļu

uzdevumiem, tomēr iedzīvotāju līdzdalība ir aktīvs process, kas prasa abu pušu aktīvu iesaisti un sadarbību, līdz ar to arī citām pašvaldības nodaļām, kā piemēram, attīstības nodaļai, būvvaldei, kultūras un sporta un citām ir jābūt aktīvā sadarbībā ar iedzīvotāju kopienām. Iespējams šāda iekšēja koordinēšana novadu pašvaldībās pastāv, tomēr plānošanas dokumentu analīzē tā nav redzama, radot bažas par formālu pieeju iedzīvotāju līdzdalības nodrošināšanai.

Viena no iedzīvotāju grupām, kuras līdzdalība lēmumu pieņemšanā būs visnodrošinātākā saskaņā ar programmām, ir jaunieši. Visās novadu attīstības programmās ir paredzēta jauniešu līdzdalība lēmumu pieņemšanā attiecībā uz jautājumiem, kas skar tos tieši, paredzot gan jauniešu domes darbību, gan jauniešu iniciatīvu atbalstīšanu, gan pašvaldības domes sēdes skolās. Iespējams, šāda pārliecinoša un vienprātīga izpratne par jauniešu līdzdalību ir pateicoties Jaunatnes likumam, kurš nosaka pašvaldību atbildību jaunatnes politikas īstenošanā, kurā viens no pamatprincipiem ir līdzdalības nodrošināšana. Tas, iespējams, apliecina, ka tiesiskā vide, kas nosaka atbildības un pienākumus, tomēr joprojām ir spēcīgs stimuls noteiktu procesu sekmēšanai teritorijā. Tādejādi lauku teritoriju attīstība un iedzīvotāju aktīva iesaiste lēmumos, kas skar teritoriju attīstību plānošanu un īstenošanu, iespējams arī būtu šādā veidā nostiprināma novadu pašvaldību dienas kārtībā.

Noteiktu jautājumu vai jomu jautājumu plānošanas, attīstīšanas, īstenošanas un uzraudzības uzticēšana iedzīvotājiem vai to grupām ir pilnvērtīgākā iedzīvotāju līdzdalības forma teritorijas attīstībā. Ceturtā daļa no novadu pašvaldībām savās attīstības programmās ir identificējušas nepieciešamību kādu savu funkciju vai pakalpojumu sniegšanu deleģēt nevalstiskajam sektoram. Jomas, kurās saskata šādas iespējas ir mūžizglītības, apmācības, civilā aizsardzība, veselības izglītošana, kultūras, jauniešu līdzdalība un sociālie jautājumi. Tomēr visbiežāk attīstības programmās **netiek iezīmētas konkrētas jomas, bet vispārīgi norādīts uz deleģēšanas iespēju vai pieprasījumu.** Tomēr pozitīvi, ka **noteiktu funkciju deleģēšana arvien vairāk nonāk pašvaldību dienaskārtībā,** vienlaikus būtiski ir arī vērtēt, kā deleģēšanas funkcija tiek izprasta – vai tā ir risinājums pašvaldības nespējai nodrošināt kāda pakalpojuma pieejamību vai tās ir pilnvērtīgas un līdzvērtīgas partnerattiecības un sadarbība starp pašvaldību un NVO, kas iekļauj atbilstošu atbalstu, resursu nodrošinājumu, atbildību un uzraudzību. Latvijā šobrīd ir maz labo prakšu, kas demonstrētu šādu pilnvērtīgu pašvaldību un NVO sektora sadarbību funkciju deleģēšanā, taču to ir nepieciešamas veicināt, nodrošinot apmācības un metodoloģisko atbalstu pašvaldībām un NVO sektoram.

“Cēsu novada mērķis ir veicināt labvēlīgus apstākļus jau esošu un jaunu kopienu iniciatīvu izveidei, līdz ar to pašvaldības mērķis ir kopienām sniegt infrastruktūras, cilvēkresursu un finanšu atbalstu, vienlaikus kopienām sniedzot iespēju pierādīt savu praktisko darbību, deleģējot kopienām dažādus pienākumus, kurus tieši kopienu pārstāvji spētu visveiksmīgāk īstenot, uzlabojot savas dzīvesvietas kvalitāti.”

Cēsu novada attīstības programma 2021.-2027.gadam

Novadu pašvaldību plānošanas dokumentos pilsoniskās līdzdalības nozīme teritorijas attīstībā kļūst arvien pārliecinošāka. Analīze apliecina, ka vairākas pašvaldības tuvākajos gados plāno daudzveidīgu un sistemātisku iedzīvotāju, kopienu, dažādu sabiedrības un interešu pārstāvošu grupu iesaisti, izmantojot jau esošās iestādes (kā piemēram, iedzīvotāju konsultatīvās padomes, sadarbību ar NVO sektoru, sabiedriskās apspriedes, tikšanās un forumi ar iedzīvotājiem, iedzīvotāju iniciatīvu atbalsta konkursi u.c.), gan veidojot jaunas iestādes kā piemēram, attīstot līdzdalības budžeta pieeju teritorijā, veidojot iedzīvotāju padomes vai kopīgi ar iedzīvotājiem meklējot kopienām veiksmīgākos līdzdalības un sadarbības veidus. **Vienlaikus bažas, ko intervijās iezīmēja NVO sektors, ir ATR nestās pārmaiņas, kas ne tikai uzliek jaunus pienākumus novadu pašvaldībām spēt saliedēt vairāku novadu iedzīvotājus, spēt saklausīt visu apvienoto teritoriju vajadzības, bet arī pielāgot esošās atbalsta formas paplašinātās teritorijas prasībām** (kā piemēram, lielāks NVO un kopienu skaits, kas prasa palielināt esošo finansējumu un atbalsta veidus, lai nodrošinātu to pieejamību arī mazām un no centra attālāk izvietotajām). Tāpat var konstatēt, ka joprojām ir arī pašvaldības, kurās sadarbība ar pilsonisko sabiedrību primāri tiek saredzēta tikai kā sabiedrības informēšana, līdz ar to nozīmīgs ieguldījums un darbs ir jāveic iedzīvotājiem, lai palielinātu savu lomu teritorijas attīstībā.

Latvijas novadu pašvaldību un plānošanas reģionu attīstības dokumentu izvērtējums ir daļa no biedrības “Latvijas Lauku forums” īstenota projekta “Saskaņota un vietējo kopienu vajadzībās balstīta ilgtermiņa lauku attīstība”, kurš tiek finansēts no Latvijas valsts budžeta, programmas “NVO fonds” ietvaros.

Kultūras ministrija

Sabiedrības integrācijas
fonds